

Lezing ledenavond

Keuzes en het verloop van de formatie

Zwolle, 16 februari 2024

Pieter Omtzigt

Inhoudsopgave

<u>De verkiezingsuitslag en opties</u>	5
<u>Alternatieve kabinetsvormen</u>	5
<u>Waarom normale samenwerking met de PVV problematisch is</u>	6
<u>Fundament van de rechtsstaat</u>	8
<u>Minderheidskabinet of extraparlamenteair kabinet</u>	10
<u>Minderheidskabinet</u>	10
<u>Extraparlamenteair kabinet</u>	11

Keuzes en het verloop van de formatie

Beste mensen,

Fijn om vanavond met elkaar te spreken. We hebben twee roerige maanden achter de rug sinds de verkiezingen op 22 november. Voor de verkiezingen stond ik hier en gingen we campagne voeren voor onze idealen: goed bestuur en bestaanszekerheid, onze plannen om meer woningen te bouwen en het onder controle brengen van arbeids- en asielmigratie en studiemigratie. We hebben als fractie de afgelopen maanden keihard gewerkt om de relatie tussen burger en overheid te verbeteren. Agnes Joseph is ontzettend snel aan de slag gegaan met de pensioenhervorming, een van de grootste risicoprojecten. Daniëlle Jansen heeft ons vandaag in Groningen rondgeleid, we hebben gesproken met mensen uit Ter Apel en in het aardbevingsgebied. Zij heeft zich vol geworpen op de preventie, want we hebben nog steeds een verschil van 25 jaar in gezonde levensjaren tussen mensen die het minst verdienen en die het meest verdienen in Nederland. Dat is een enorm verschil dat teruggedrongen moet worden. Aant Jelle Soepboer doet alles in het Fries, want het is belangrijk om de eigen taal levend te houden. Sandra Palmen heeft verteld hoe het toeslagenschandaal haar getroffen heeft. Zij weet wat het betekent als de relatie tussen burger en overheid niet werkt en wat voor gevolgen dat heeft voor mensen. Net als Faith Bruyning, die het toeslagenschandaal aan den lijve ondervonden heeft. Of Marlous die bij ons op de fractie zit als klokkenluider in de rechterlijke macht. Zij ondervond wat het betekent als het volle gewicht van de

overheid over je heen rijdt. We kunnen met onze groep onze idealen in de praktijk brengen. En dat dat al zo snel gebeurt, had ik niet verwacht. Het gaat geweldig goed met onze nieuwe fractie.

De verkiezingsuitslag en opties

We hebben de afgelopen tijd ook gewerkt aan een kabinetsformatie. De uitslag van de verkiezingen was voor velen een verrassing, het bracht een ware aardverschuiving teweeg. De PVV kreeg een kwart van de stemmen en werd in het Nederlandse parlement veruit de grootste partij. Wij zeiden tijdens de campagne meerdere malen: vanwege de grondwet en grondrechten, zien wij het niet gebeuren dat we een normale coalitie met de PVV starten, maar enige vorm van samenwerking sluiten we niet uit. Met de uitslag waren er twee realistische oplossingen voor een meerderheidskabinet. Een rechtse coalitie met als dragende partijen PVV, VVD, BBB en NSC, en een middencoalitie met als dragende partijen VVD, NSC en GroenLinks-PvdA. De VVD was degene die aangaf niet te willen spreken met GroenLinks-PvdA. Gezien de geschiedenis met zelfs kabinetten van de VVD en de PvdA was dit vreemd. Het was niet liever eerst over rechts, maar het was: we gaan het gesprek niet aan met GroenLinks-PvdA. Dat betekende dat er één gesprek volgde, aan de rechterkant.

Alternatieve kabinetsvormen

De kiezer had met een stem op deze partijen ook aangegeven dat migratiebeperking belangrijk is. Want PVV, VVD, BBB en NSC hadden gezegd dat er migratiebeperking plaats moet vinden. Niet gek als je ziet wat er de afgelopen jaren gebeurd is in Nederland. Een week na de verkiezingen schreven we een openbare brief aan de

verkenner de heer Plasterk. Het is goed om die nog een keer te lezen. We gaven aan dat de verkiezingsuitslag duidelijk was en een mandaat gaf aan de PVV. Maar we gaven ook aan: “De NSC-fractie ziet nu geen basis om onderhandelingen te starten met de PVV over een meerderheids- of minderheidsregering.”

Vanaf dag 1 gaven we alternatieven, ook in deze brief: “Indien het vormen van een parlementaire meerderheidsregering met de PVV op basis van een verkenning en het vervolgproces niet mogelijk blijkt, komen varianten in beeld zoals een minderheidsregering met partijen die de PVV niet hebben uitgesloten, VVD en BBB hebben dat expliciet gezegd. Of een zakenkabinet, of een extraparlamentair kabinet. In deze laatste varianten is sprake van een lossere band tussen regering en Tweede Kamer. In ons verkiezingsprogramma stelden wij dat we expliciet voorstander zijn van een dergelijk vernieuwend bestuursmodel.” Later zal ik uitleggen waarom die alternatieven uit ons verkiezingsprogramma vandaag relevanter zijn dan ooit.

Waarom normale samenwerking met de PVV problematisch is

Natuurlijk moet er een serieuze reden zijn wanneer je zegt niet bereid te zijn onderhandelingen te starten. Dat wil ik graag toelichten aan de hand van PVV-initiatiefwetten die toen nog niet ingetrokken waren. U weet, wetgeving is een kerntaak van het parlement. Als je een wet indient, wil je de harde spelregels van Nederland veranderen. Het is dus geen proefballonnetje, geen tweet of andere dingen die we te veel doen in Den Haag. Wetten kunnen snoeiharde gevolgen hebben, verkeerde regels maken mensen kapot en ook het niet-uitvoeren van wetten. Dat hebben we gezien de afgelopen jaren. In het toeslagenschandaal gingen tienduizenden ouders kapot omdat ze als fraudeur bestempeld werden

terwijl ze dat niet waren. Ze verloren hun huis, hun kinderen, hun gezondheid.

In Groningen werd het voorzorgsprincipe niet toegepast, de overheid ging door met het pompen van gas uit de bodem. Ook na de zware aardbevingen hebben mensen jarenlang in onzekerheid geleefd of hun huis wel veilig was en niet instortte. De gezondheidsgevolgen daarvan zijn enorm. De toezichthouder had gewaarschuwd maar had niet de wettelijke macht om in te grijpen. Daarom zeiden wij: voor ons zijn de grondrechten ongelooflijk belangrijk.

Grondrechten zijn niet iets abstracts, waarvoor je actie voert in een ander land, Rusland ofzo. Het betreft ook de rechten van burgers hier. Er lag een wetsvoorstel op tafel waarbij het bezit van de Koran of bezoek aan een moskee vijf jaar gevangenisstraf zou opleveren. Laat dat even op u inwerken. Het zou betekenen dat je honderdduizenden Nederlandse burgers naar gevangenissen zou sturen. Misschien onuitvoerbaar, want we hebben geen cellen. Of het zou het niet halen, want de meerderheid van de Kamer zou er niet mee instemmen. Maar toch is het problematisch als je een partij aan tafel hebt die dit eigenlijk liever zou doen.

Er waren meer voorstellen. Een half jaar administratieve detentie opleggen, wat betekent dat de Minister van Binnenlandse Zaken je naar de gevangenis kan sturen. Of mensen met een dubbele nationaliteit zich laten melden – als ze dat niet doen was dat overigens een misdrijf – om ze het stemrecht af te nemen. Dat zou betekenen dat iedereen met een Marokkaanse achtergrond het stemrecht zou verliezen, want je kunt geen afstand doen van de Marokkaanse nationaliteit. Wij zagen die problemen met de rechtstaat, maar ook de verkiezingsuitslag en dat er partijen waren die dingen deden die wij ook wilden. Op migratie,

bestaanszekerheid; waar meerdere partijen een probleem zien. Bestaanszekerheid is ook niets abstracts, het gaat erover of je een betaalbaar huis kunt vinden, of je een vaste baan kunt hebben zodat je weet dat je ook volgende maand genoeg verdient om je rekeningen te betalen, en dat je de zorg kunt betalen en hebben die je nodig hebt. Dat is de bestaanszekerheid die we zoeken. Er was een brede consensus dat dat beter moet in Nederland.

Fundament van de rechtsstaat

Op ons verzoek begon informateur Plasterk met een gezamenlijke basislijn voor de rechtsstaat en de grondrechten. Voor ons is essentieel dat je het eens moet zijn over het fundament van de rechtsstaat. Als je de grondrechten niet respecteert, komen burgers in de knel. Dat zijn niet alleen de klassieke grondrechten, maar ook de sociale grondrechten. Ik noemde al bestaanszekerheid, maar ook volksgezondheid en volkshuisvesting staan in de grondwet en zijn te lang verwaarloosd door een aantal regeringen. Er is een schreeuwend tekort aan betaalbare woningen en veel mensen kunnen niet of nauwelijks rondkomen.

Tegen de verwachtingen van velen in, waren dit goede gesprekken. Er kwam een heldere basislijn tot stand, ook tegen de verwachtingen van velen in, die ook experts en hoogleraren konden waarderen als fundament. Deze discussie hadden we misschien eerder in het openbaar en met meer partijen moeten voeren. Het was een stuk zinniger discussie dan veel discussies die wij in Den Haag voeren. Het ging erom wat ons als politici beweegt, wat willen we garanderen voor onze burgers.

En tóch blijft die rechtstatelijke afstand voor ons te groot. Dat heeft te maken met het verkiezingsprogramma van de PVV waar bijvoorbeeld in staat dat er geen

moskeeën en Korans mogen zijn, dat Nederland grensbewaking moet invoeren, wat onmogelijk is. Of dat er volwassenenstrafrecht moet zijn voor veertienjarigen bij een geweldsmisdrijf. Dat betekent dus dat een ruzie op school, jarenlang gevangenisstraf kan opleveren want voor geweldsmisdrijven worden dan minimumstraffen ingevoerd. Dat zijn anti-rechtsstatelijke dingen waarmee wij moeite hebben. Net als met uitspraken uit het verleden.

Wij zagen wel toekomstmogelijkheden in bijvoorbeeld het gedogen van een minderheidskabinet of het mogelijk maken van een extraparlamenteair kabinet. Dat legden wij vast in een verklaring op 10 januari. Als fractie kwamen wij bij elkaar in Hilversum en we hebben hier lang over gesproken.

Daarna volgden een maand lang gesprekken over de inhoud. Laat ik u gewoon zeggen: dat was te lang. Geen enkel voorstel over een van de ongeveer tien onderwerpen waar we het over hadden, heeft op tafel gelegen ter accordering. En dat is pijnlijk. Wij zetten als NSC het meest constructieve voorstel op schrift, zodat de andere partijen konden kijken waar eventueel wel perspectief zou zijn of bereikt zou kunnen worden. En er was geen financieel kader, en zonder financieel kader kun je weinig. Er zijn ook wensen die geen of nauwelijks geld kosten, maar als je iets aan het eigen risico in de zorg wilt doen of meer woningen en lastenverlichting wilt, dan kan dat helaas niet tegelijk. De verhoudingen raakten verstoord met tweets, met lekken. Dat wij geen volledig inzicht kregen in de financiën, was de druppel die de emmer deed overlopen. We hebben toen gezegd: deze ronde is beëindigd, dit proces leidt op dit moment nergens toe en laten we gewoon een nieuwe informateur laten komen. Dat deed ik niet op de meest chique wijze.

Minderheidskabinet of extraparlementair kabinet

Maar wat nu wel? Wij denken in ons verkiezingsprogramma dat een andere kabinetsvorm niet een moetje is maar juist wenselijk. Het is wenselijk dat er een losse band komt tussen regering en parlement. De coalitieakkoorden zijn de afgelopen jaren ware boekwerken geworden. Of in de woorden van Lubbers: gestold wantrouwen. Spoorboekjes waarin de kleinste details vastgelegd werden. Ze waren verstikkend. De Tweede Kamer kon haar werk niet doen, want de meerderheid was met handen en voeten gebonden – vaak ook aan minderheidsstandpunten want die werden in het regeerakkoord onderhandeld. Dat betekende dat de belangrijkste problemen van Nederland niet opgelost werden, omdat de oplossingen die in het regeerakkoord stonden onuitvoerbaar waren. Een voorbeeld is de spaartaks, voor wie het wil nalezen.

Minderheidskabinet

Daarom vonden wij het in ons verkiezingsprogramma al wenselijk om een minderheidskabinet te vormen dat op zoek moet naar steun in de Tweede Kamer. Dat betekent dat het kabinet met overtuiging haar eigen plannen moet verdedigen tegen mensen die de plannen niet automatisch steunen en meer rekening moet houden met meerderheden. Vooral in Scandinavische landen hebben minderheidsregeringen in de afgelopen vijftig jaar goed gewerkt en geleid tot goed bestuur. In Zweden, Noorwegen en Denemarken, werden politieke partijen zo gedwongen tot samenwerking. Want dat is noodzakelijk: er is samenwerking nodig en mogelijk op bestaanszekerheid, op migratie, op woningbouw en op zorg. Op andere thema's is dat lastiger, zoals bij buitenlands beleid. Als u denkt, dat is ver weg en niet onze

eerste zorg, er is een grote oorlog gaande in Europa en die raakt ons. Het feit dat wij Poetin te lang zijn gang hebben laten gaan, gaat ons uiteindelijk nog harder raken als die streep niet getrokken wordt. Vandaag is hij weer een lijn overgegaan en is de zoveelste oppositieleider in Rusland omgekomen. Dat zegt iets over hoe diep het grootste land op het Europese continent is afgedreven.

Extraparlementair kabinet

Een extraparlementair kabinet is weer wat anders. Ook deze optie hebben wij in al onze uitingen genoemd. In onze brief van 29 november aan de verkenner, in onze verklaring van 10 januari over wat we wél willen, en in onze brief aan de informateur op 7 februari waarin we uitgelegd hebben waarom wij de onderhandelingen gestaakt hadden. In een extraparlementair kabinet zijn het niet de fracties, maar de ministers die de regeerprogramma's opstellen. Natuurlijk moeten ze rekening houden met de wensen in de Kamer, je kunt niet zomaar een programma opstellen waar niemand het mee eens is. Maar dat betekent dat de regering gaat regeren en de Kamer de inhoud van wetten controleert en goedkeurt. Dat is eigenlijk hoe democratie hoort te werken, dat heeft het veel te lang niet gedaan in Nederland. De politiek leiders kunnen dan in de Kamer blijven en de regering bevat zowel politici als buitenstaanders; beiden zijn nodig voor goed bestuur. Een regering zonder enige politieke ervaring gaat snel ontsporen. Maar juist bij moeilijke problemen, en die hebben we bij migratie en woningbouw, maar ook in het onderwijs waar een kwart van onze vijftienjarigen functioneel analfabeet is. Juist bij moeilijke problemen als landbouw en stikstof kunnen experts van buiten heel goed minister worden. En kunnen politici minister worden terwijl hun eigen partij de regering niet formeel steunt. De afstand tussen de regering en de Tweede Kamerfracties en de afstand tussen de Kamerfracties

kan groter zijn, omdat ze niet een gedetailleerd boek ondertekend hebben. Dat geeft ruimte, dat geeft lucht. Het is ook een heel aantrekkelijk alternatief wanneer partijen zeer verschillend zijn, zoals in de huidige politieke omstandigheden.

Dan zult u denken, dat gaat toch niet werken? Ik heb net laten zien dat minderheidskabinetten in Scandinavië uitstekend hebben gewerkt. Een van de meest succesvolle kabinetten in Nederland was een extraparlementair minderheidskabinet: Cort van der Linden regeerde tussen 1913 en 1918. Die kabinetten hielden Nederland buiten de Eerste Wereldoorlog waar al onze buurlanden aan meededen. Het wist opvang voor 1 miljoen Belgische vluchtelingen te regelen en had te kampen met voedsel- en brandstoftekorten. Toch wisten ze een brede coalitie te smeden om eerst het algemeen kiesrecht voor mannen in te voeren en een regeerperiode later de grondwet te wijzigen voor het kiesrecht voor vrouwen. Het lukte om de schoolstrijd te beslechten en om de Zuiderzee te gaan inpolderen. En de wet op de inkomstenbelasting werd ingevoerd. Het kiesstelsel werd volledig hervormd. Dat allemaal met extraparlementair kabinet met experts en een minderheid in de Tweede Kamer. Geen formele binding, maar een open debat over wat Nederland nodig heeft. Over de visie die je met z'n allen op Nederland hebt, in plaats van een regeerakkoord. Die stippen op de horizon zijn een veel beter kompas dan een spoorboekje waar je elke dag waar je elke dag met je bril in zit. Dat is wat Nederland nu nodig heeft.

Twee randvoorwaarden voor zo'n kabinet zijn al op orde. Je moet afspraken maken over financiën, want niet alles kan: je kunt je euro maar een keer uitgeven. Europese begrotingsregels zijn een goed begin. En je moet het eens zijn over de betekenis

van de rechtsstaat; daar hebben we een heel goede basis voor gelegd. Informatieur Putters gaat dit onderzoeken.

Wat misschien op het eerste gezicht vreemd of exotisch lijkt, kan een oplossing worden voor de huidige politieke impasse. Het heeft potentie om de grote problemen van Nederland een voor een aan te pakken. Want de problemen zijn urgent. Kim Putters heeft de afgelopen tien jaar uitgebreid geschreven over de echte problemen van Nederlandse gezinnen. Hij kent en voelt die onzichtbare problemen. Ik heb er vertrouwen in dat hij de juiste persoon is om tot een regeringsformatie te komen, dat is hard nodig. Wij zullen ons uiterste best doen om landsbestuur mogelijk te maken en onze idealen te verwezenlijken.

Goed bestuur en u weet hoe moeilijk dat is. Stappen voor bestaanszekerheid. Enige rust in het formatieproces is wenselijk en ook daaraan zullen wij bijdragen. Ik ga graag aan tafel het gesprek aan met u zo meteen om te kijken hoe u die weg voorwaarts ziet.

msc